

Il tudestg dals Sursilvans

«Alemannisch in der Rumantschia» – ina publicaziun da la Revista per dialectologia e linguistica

MARTIN CABALZAR/FMR

■ **En ina publicaziun scientifica «Alemannisch in der Rumantschia» s'occupa il linguist e dialectolog Oscar Eckhardt cul dialect tudestg pledà en l'intschess rumantsch da Trin, Glion e Trun, e mess en cumparegliaziun cun Scuol.**

Ensem cun *Noemi Adam-Graf* ha *Oscar Eckhardt* intervistà per sia lavur 35 personas or dals vitgs numnads, transcrit quellas en scrittira fonetica ed alura transferì ils texts dialectals en la lingua da standard. Las intervistas èn infurmativas e divertentas, betg mo or d'optica linguistica, mabain er nà dal cuntegn. Entant ch'i dat gia pliras publicaziuns scientificas davart la situaziun complexa ed ils aspects sociolinguistics da la trilinguitad grischuna e da l'influenza dal tudestg sin il rumantsch, è l'influenza dal rumantsch sin il dialect tudestg dal Grischun anc pauc perscrutada. Per Eckhardt èsi i essenzialmain per la simpla dumanda: Co pledan atgnamain las Rumantschas ed ils Rumantschs cura ch'els discurren dialect svizzer resp. grischun? Ed el vegn a conclusiuns detg suprendentas.

Las sgnoccas davart ils Sursilvans èn in clishe

«Or da l'optica da Cuira datti in'entira seria da pregiudizis vers il tudestg discurren da pledadras e pledaders da la Surselva, pregiudizis ch'èn per part giustifitgads, per part stads giustifitgads, dentant per gronda part fallads», constatescha Oskar Eckhardt en sia publicaziun. Cur ch'els da Cuira imiteschan il dialect aleman dals «Oberländers» stravagheschan els savens sapientivamain cun il «r» guttural, cun in «o» avert, cun artitgels e casus fallads e cun ina dicziun ed intunaziun da staccato e finiziun traguttadas. Savens vegnan questas imitaziuns cumbinadas cun ina tenuta svalitanta che vul far parair ils Rumantschs sco tgutgs, perquai ch'els na do-

Il linguist e dialectolog Oscar Eckhardt ha perscrutà l'influenza dal rumantsch sin il dialect aleman da Cuira e da la Val Renana.

FOTO NADJA SIMMEN

mineschan betg il tudestg, sco quai che gia *Renata Coray* aveva constatà en ses studi davart biografias linguisticas da Rumantschs. Questa tenuta discriminanta ha senza dubi augmentà il squitsch sin ils Rumantschs d'emprender a moda solida tant tudestg da scrittira sco dialect aleman, constatescha Eckhardt. Ultra da quai ha la germanisaziun creschenta, l'immigraziun interna, ils meds da massa ed il turissem stuschà a chantun il rumantsch e promovì la plurilinguitad cunzunt a l'ur dals territoris linguistics tradiziunals. Interessantamain ha cunzunt il dialect da Cuira e da la Val Renana gi d'pli influenza sin la dicziun tudestga dals Rumantschs ch'els dialects gualsers en lur proxima vischinanza. A basa da las interferenzas e transferenzas tranter las duas linguas ha Eckhardt er examinà da rudent ils fenomens fonetics-fonologics, morfotactics e lexical-semantic.

Tesas cumprovadas, relativadas e negadas

La basa da partenza per sia lavur scientifica furman set tesas che vegnan la finala per part cumprovadas, relativadas ni

schizunt negadas. Confermada cumplainamain vegn la tesa ch'il dialect tudestg pledà dals Rumantschs s'orientescha fitg ferm al dialect aleman pledà en la Val Renana da Cuira e betg al dialect gualser. En singuls cas datti er emprests d'auters dialects svizzers. La tesa ch'il dialect aleman pledà da la generaziun veglia sa differenziescha relativamain fitg da la lingua pledada da la generaziun giuvna vegn relativada, las differenzas na sajan betg pli talmain grondas. Ils dialects alemans en l'intschess rumantsch na pon betg vegnir considerads sco agens e novs dialects, mabain plitost sco sutvariantas. I dettia tschertas differenzas che vegnan bain percepidas dals indigens, dentant en l'ulteriura Svizra vegnan er quellas identifitgadas sco dialect grischun che gjauda tuttavia bler scharm e simpatia en la Bassa. L'autur constatescha ch'i dettia bain differenzas tranter las variantas dialectalas alemanas pledadas en Engiadina ed en Surselva, las differenzas sajan dentant pli pitschnas che presuma al cumenzament.

La tesa ch'il dialect tudestg sa differenzieschia tant pli fitg dal dialect da Cuira cun distanza dal vitg rumantsch da la

chapitala na po betg vegnir confermà a moda generala cun facts dirs, perquai che las datas necessarias mancan. Dentant datti tuttina indizis significants tranter il dialect tudestg che vegn pledà en la Cadi, en la Foppa ed en Lumnezia. Bler dependa dentant er qua da la frequenza ed intensità dals contacts cun personas da lingua tudestga. Confermada parzialmain vegn la tesa che personas pli attempadas s'orienteschan en la lingua pledada pli fitg a la lingua tudestga da standard che la giuventetgna.

Autas cumpetenzas linguisticas

Sa midadas èn er las cundiziuns d'emprender tudestg. Entant che la generaziun pli veglia stueva anc emprender tudestg sco lingua estra en scola e vegniva alura tramessa en la Bassa per emprender dialect svizzer ni vegniva confruntada cun il dialect pir en la recruta, po la giuventetgna far quai oz a chasa. Ella crescha si en in ambient biling ferm influenzà da la mobilitad, dal turissem e da las medias. Il pregiudizi ch'els Rumantschs hajan ina cumpetenza dialectala limitada saja cleramain fallà. Il cuntrari: Lur cumpetenza linguistica è schizunt fitg auta, els pledan sper lur lingua materna rumantsch, era medemmain tudestg da scrittira e dialect tudestg. «Ils Rumantschs èn oz perfetgamain bilings ed els èn loschs da quai», concluda Oscar Eckhardt ses parairi.

Oskar Eckhardt: **Alemannisch in der Rumantschia**. Editura Steiner Stuttgart. 384 paginas. Pretsch 97 francs.